

УРАХУВАННЯ ТЕМПЕРАМЕНТУ ДИТИНИ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ УМІНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ВАЛЬДОРФСЬКІЙ ШКОЛІ

У статті проаналізовано особливості здійснення навчального процесу з урахуванням специфіки учнівського темпераменту як ефективного засобу формування інтелектуальних умінь молодших учнів вальдорфської школи. Охарактеризовано типи темпераментів та комплекс організаційно-педагогічних підходів до дітей різних темпераментів.

Ключові слова: темперамент, учень, інтелектуальні вміння, формування.

Одним із пріоритетних завдань сучасної школи є виховання усебічно розвинutoї особистості, яка характеризується гнучкістю мислення, самостійністю, ініціативністю, здатністю працювати і навчатися протягом усього життя. Найважливішою передумовою й водночас проявом спроможності особистості до постійного й активного нагромадження знань є сформованість інтелектуальних умінь молодшого школяра.

Виключно важливе значення для формування інтелектуальних умінь учнів має врахування в навчальному процесі індивідуальних особливостей людини.

Пошук ефективних педагогічних методів і засобів формування інтелектуальних умінь на початковій ланці навчання спонукає до педагогічного аналізу, осмислення й творчого використання позитивного педагогічного досвіду. Особливо цінною в цій площині є позитивна практика вальдорфської початкової школи, де нагромаджено цінний досвід вирішення проблеми формування інтелектуальних умінь шляхом урахування в навчальному процесі темпераменту дитини.

Аналіз психолого-педагогічних джерел (В. Загвоздкін, О. Іонова, Е. Країніх, О. Лукашенко, А. Пінський, О. Топтигін) дає змогу зробити висновок про те, що питання урахування темпераменту дитини в навчальному процесі вальдорфської школи досліджується у сучасній педагогіці в таких напрямках: проаналізовано теоретичні аспекти роботи з дітьми з різними темпераментами (О. Іонова, О. Топтигін, К. Штокмайер) [1; 2; 5]; розроблено дидактично-методичні рекомендації організації педагогічного процесу у вальдорфській початковій школі з урахуванням темпераменту дитини (О. Іонова, О. Топтигін) [2]; досліджено підходи до молодших учнів із різними темпераментами вальдорфської школи в аспекті здоров'язбереження (О. Іонова, О. Лукашенко) [1; 3].

Проте проблема формування інтелектуальних умінь молодших школярів з урахуванням темпераменту дитини у процесі навчальної діяльності у вальдорфській школі не була предметом цілеспрямованого вивчення.

З огляду на це **метою статті** є висвітлення шляхів урахуванням темпераменту дитини в навчальному процесі вальдорфської початкової школи з позиції вирішення питання формування інтелектуальних умінь.

Одним із найважливіших концептуальних положень Р. Штайнера, на яких будується вальдорфська педагогіка, є вчення про темпераменти. Глибоке розуміння дитини та детальне спостереження приводять у вальдорфській педагогіці

до розподілу учнів за їх темпераментами, ретельного й обережного нагляду за ними, до використання відповідних методів виховання.

Для більш ґрунтового висвітлення питання формування інтелектуальних умінь необхідно розглянути основні положення щодо особливостей типів темпераментів дитини.

За Р. Штайнером, з огляду на психічну структуру людини темперамент характеризує особистість з позиції її активності як внутрішньої (відчування), так і зовнішньої (воля) [2].

Так, сангвінік і меланхолік є темпераментами відчужень, почуттів. Сангвінік завжди перебуває у збудженому стані, у хвилюванні. На нього досить сильно впливають зовнішні чинники, його почуття спрямовані назовні – на навколишній світ. Сангвінік виявляє до всього інтерес, який швидко зникає: одне враження одразу змінюється іншим. У меланхоліка почуття спрямовані всередину – у внутрішнє життя: він ніби “закладає” зовнішній вплив усередину і таким чином його сприймає. Отже, сангвінік та меланхолік – це два однобічні випадки. Перший однобічно зорієнтований назовні, другий – усередину. Гармонійним буде випадок, коли ці дві протилежності врівноважуються. Тобто дитину сангвінічного темпераменту можна привести до того, що вона буде реагувати не лише на зовнішні фактори, а і її реакція буде спрямовуватися всередину – у своє душевне життя, вона почне замислюватися. З меланхолічною дитиною необхідно працювати так, щоб вона відгукувалася й спрямовувала свій інтерес на зовнішній світ, а не замикалася тільки на внутрішньому житті [2].

Флегматики та холерики, за Р. Штайнером, – це темпераменти волі. Холерики активні, їхня воля спрямована назовні. Прагнення щось робити, готовність до лідерства виявляється уже в дитячому віці. Холерики зі своїм сильним “Я” завжди чітко бачать мету своїх дій, але важко сприймають плани інших людей. У флегматиків же воля спрямована всередину, насамперед на травлення (до речі вони, як правило, мають добрий апетит). Флегматик ні до чого не виявляє справжнього інтересу, багато чого випускає з уваги, шукає тілесних насолод.

Хоча меланхоліки є малозбудженими, разом із тим вони є вольовими людьми. Сангвініки ж, хоча й сильnozбуджені, характеризуються слабкою волею. Як контактні люди вони легко входять у становище будь-якої людини, але покладись на них не варто. Сильні холерики легко збуджуються ззовні на протипагу флегматикам – спокійним і байдужим [2].

Як давньогрецькі лікарі, виходячи з темпераменту, лікували людей, так і вальдорфська школа намагається “зцілювати” темпераменти дітей [2].

Проведений науковий пошук [2; 4] свідчить, що диференційований підхід до учнів різних темпераментів базується у вальдорфській педагогіці на уявленнях про темперамент як відбиток суто особистісного в людині, ознакою її індивідуальності. З огляду на це не можна заглушати чи відштовхувати вияви темпераменту. У процесі навчання необхідно діяти не проти, а разом із темпераментом дитини, не прагнути переламати його, а обережно й гармонійно спробувати його перетворити.

Диференційований підхід до дітей різних темпераментів охоплює у вальдорфській школі досить широке коле організаційно-педагогічних заходів. У площині досліджуваної проблеми варто звернути увагу на такі основні моменти.

Важливим фактом життя флегматика є те, що дистанціювання від зовнішнього світу не дає йому змоги доволі швидко судити про все. Він не поспішає з висловлюваннями й тому зазнає меншої небезпеки від того, що буде схильним

до афектів і пристрастей. Якщо флегматик займається чимось із зацікавленістю, то він буде вірним цій справі. Він може терпляче спостерігати, свідомо й правдиво констатувати факти і ретельно їх обробляти. Він живе згідно з висловом: “Поспішай повільно”. Негативними сторонами флегматика є недостатня контактність, байдужість, апатичність [4, с. 20]. Відсутність інтересу до навколишнього світу може призвести до своєрідного туподумства. При правильному підході, який базується на помірності й розумності в усьому, дитина-флегматик набуває властивості розміреного просування вперед [4].

Мислення холерика гостре й проникає всередину, йому подобається порівнювати протилежності. Він не йде второваною доріжкою, приголомшує аспектами, що до цього залишалися поза розглядом інших людей, новими ідеями, які він хоче реалізувати. Холерик – винахідник, відкривач. Він діє рішуче й енергійно, за висловом: “Уперед, потім розберемося”. При цьому існує небезпека, що його мислення стане певною мірою догматичним, схожим на кліше. Він постійно посідає бойову позицію на захист або проти певної ідеї, не слухаючи при цьому співрозмовника. У холерика все в надмірній кількості: збудженість, сила, мужність. Найважливіше у вихованні дитини-холерика – це протиставити гніву спокій, не хвилюватися, не приймати поспішних рішень [2].

Сангвінічна дитина завжди неспокійна, “перестрибує” з одного враження на інше. Через свою легковажність сангвініку важко зосередитись, сконцентрувати увагу. Йому складно заглиблюватись у суть речей, установлювати зв’язки між явищами і предметами світу. Такій дитині потрібна людина, біля якої вона може зупинитися й відчувати себе затишно. Важливо, щоб такою точкою притягання для неї став учитель, від якого вона зможе прийняти любов і якому може віддати свою любов. Найважливіше у вихованні дитини-сангвініка – це спокійний ритм щоденного образу життя. Якщо життя сангвінічної дитини набуває повсякденної вивіреної ритмічності, то це позбавить її від неухважності й поверховості [2].

Дитина-меланхолік рано розвивається, здатна до висловлень власних суджень. Меланхолік характеризується заглибленістю у свої внутрішні переживання й думки, схильністю переживати свою відмінність від світу. Меланхолічна дитина потребує постійної уваги, співчуття. Проте слід ураховувати те, що діти-меланхоліки, як правило, дуже егоїстичні й бажають постійно бути в центрі уваги. Тому вони не повинні бачити постійне піклування про них, інакше їм буде важко вийти зі стану внутрішнього занурення [2].

У процесі формування інтелектуальних умінь варто звернути увагу на те, що внутрішнім жестом, завданням флегматика є робота із цілісною множиною, визначення кількості однорідних предметів, котрі об’єднує множина, адитивне дроблення (аналітичний розклад) множини.

Характерним душевним жестом холерика є синтетичне з’єднання аналітично отриманих частин. Тому зроблений флегматиком аналіз має підхоплюватись протилежним – холеричним – темпераментом й синтетично повертатись до цілості [2].

Дитині-меланхоліку слід надавати можливість порівнювати себе й переживати свою відмінність від навколишнього світу, від інших людей, від деякого ідеалу. Такі переживання саме для меланхоліка часто слугують спонукальним мотивом для активізації внутрішнього життя й розвитку власних здібностей.

Сангвініку, який виявляє інтерес не стільки до речей, скільки до процесів, подій навколишнього світу, необхідно мати можливість порівнювати речі, відір-

вані від грубої предметності. Прикладом можуть слугувати математичні відношення, що виникають у порівнянні іменованих чисел, коли одиниці вимірювання зникають і залишається “чисте” відношення. А отже, дві довжини можуть відноситися одна до одної, як і дві ваги. Це звільнення від безпосередньої предметної даності споріднено душевному жесту саме сангвініка [2].

Висновки. Отже, реалізація диференційованого підходу до учнів із різними темпераментами суттєво підвищує рівень засвоєння ними навчального змісту. Тим самим досягаються певні позитивні успіхи в навчальній діяльності учнів, виникає впевненість у своїх силах, позитивна мотивація до навчання. Дитині надається можливість ефективно оволодіти загальнонавчальними вміннями та навичками, при цьому властивим саме їй способом, вони не відчують труднощів у вирішенні нових завдань, які зустрічаються в незнайомій ситуації.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в узагальненні досвіду формування інтелектуальних умінь з позиції здійснення індивідуального підходу на різних ступенях навчання, вивчення питань підготовки вчителів до реалізації вальдорфських підходів до формування інтелектуальних умінь у навчальному процесі.

Список використаної літератури

1. Ионова Е.Н. Вальдорфская педагогика: теоретико-методологические аспекты : [монография] / Е.Н. Ионова. – Харьков : Бизнес-Информ, 1997. – 300 с.
2. Ионова Е.Н. Гармонизация человеческих темпераментов при воспитании и самовоспитании : [метод. пособие] / Е.Н. Ионова, А.Л. Топтыгин. – Харьков : ЦАИ, 1997. – 44 с.
3. Лукашенко О.М. Проблема збереження здоров'я молодших учнів у вальдорфській педагогіці : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 “Загальна педагогіка та історія педагогіки” / О.М. Лукашенко. – Х., 2009. – 20 с.
4. Штайнер Р. Современная духовная жизнь и воспитание / Р. Штайнер ; [пер. с нем. Д. Виноградов]. – М. : Парсифаль, 1996. – 208 с.
5. Штокмайер К. Материалы к учебным программам вальдорфских школ / К. Штокмайер, Р. Штейнер ; пер. с нем. И. Маханькова ; под ред. Д. Виноградова. – М. : Парсифаль, 1995. – 416 с.

Стаття надійшла до редакції 22.08.2012.

Партола В.В. Учет темперамента ребенка в процессе формирования интеллектуальных умений младших школьников в вальдорфской школе

В статье проанализированы особенности осуществления учебного процесса с учетом специфики ученического темперамента как эффективного средства формирования интеллектуальных умений младших школьников вальдорфской школы. Охарактеризованы типы темпераментов и комплекс организационно-педагогических подходов к детям разных темпераментов.

Ключевые слова: темперамент, ученик, интеллектуальные умения, формирование.

Partola V. The consideration of child's temperament in the process of forming the intellectual skills of Waldorf School younger pupils

The peculiarities of the educational process implementation considering the specific pupil's temperament as an effective means of forming the intellectual skills of Waldorf School younger pupils is analyzed in the paper. The types of temperaments and complex of organizational and pedagogical approaches to children with different types of temperament are characterized.

Key words: temperament, pupil, intellectual skills, forming.